

Frænder. Ogsaa (hans Husholderske) Oløf Guttormsdatter faar Belønning for sin Tjeneste. Til Executorer udnævner han Chorsbrødrene Baard Einarssøn og Arne sanctus. I den førstnævnte af disse formoder jeg en Broder af Erkebiskoppen og det ikke alene paa Grund af Fadersnavnet, men ogsaa fordi Erkebiskop Eilif (i Tilfælde altsaa Baards Morbroder) i 1329, da Dals Kirke i Lyster i Bergens Stift var ledig, og dens Besættelse paa Grund af vedkommende Biskops Forsømmelse skulde være falden under Metropolitanen, vilde overdrage den til Baard, som dog maaske ikke kom i Besiddelse af den.¹⁾

Ikke længe efter døde virkelig Erkebiskoppen i Nidaros. Han levede endnu 17de Oktober 1349, da han blev betænkt i en døende Chorsbroder, Arnfinns Testamente.²⁾ Erkebiskoppen havde i sit eget Testamente valgt sig Gravsted i Domkirken ved „Eilif Erkebiskops, vor Frændes Fødder.“ Det Lidet, vi vide om Arne Vade, gjør et tiltalende Indtryk.

¹⁾ D. N. V. No. 80—83. Er Baard Arnes Broder, har denne ogsaa havt en Søster Ingeborg. D. N. II. No. 293.

²⁾ D. N. II. No. 305.

XVII.

OLAF I.

1350—1371.

I islandske Annaler hedder det, at ikke alene Erkebiskop Arne blev et Offer for den store Mandedød, men at ogsaa alle Chorsbrødre i Nidaros bortreves paa en, Lodin, nær. Denne Beretning gjendrives heller ikke, naar man undersøger de rigtignok ikke ret mange Chorsbrødres Navne, som ere bevarede fra hin Tid. Thi foruden hin Lodin (Thoressøn)¹⁾ finder jeg kun en eneste blandt disse, der vides at have været Chorsbroder baade før og efter 1349. Men denne Mand, Arnulf Steinarssøn, har ikke resideret i Nidaros, men i Oslo (hvor han hørte hjemme og ligeledes var Chorsbroder, indtil han i Mandedødens Aar gik ind i Hovedøens Kloster, hvis Abbed han senere blev), og det er derfor naturligt nok, at Annalerne eller deres Hjemmelsmand have bortseet fra denne fremmede Sinecurist. Men naar Annalerne videre fortælle, at den nysnævnte Lodin ene skred til paa Capitlets Vegne at udøve Valgret (eller Postulation) til Erkebispedømmet, tør man vel neppe ubetinget fæste Lid dertil.

Det visse er, at den nye Erkebiskop blev Olaf, der var Abbed af Nidarholm og for første Gang nævnes som saadan 1346. Vi finde Olaf i Avignon seent paa Høsten det følgende Aar hos Pave Clemens VI. I det første af de os her vedkommende Pavebreve²⁾ (3 Nov. 1350) omtales intet forudgaaende Valg. Clemens besatte i ethvert Fald Erke-

¹⁾ Levede endnu som Chorsbroder i 1358, D. N. VIII. No. 172.

²⁾ D. N. I. No. 322.

stolen ved Provision og angav, at han allerede i Erkebiskop Arnes Tid havde besluttet selv at besætte Erkesædet, naar det maatte blive ledigt, at han nu har erfaret, at saa er blevet Tilfældet, „og at han har vendt sine Tanker paa Abbed Olaf, hvis gode Egenskaber han ved troværdige Vidnesbyrd har erfaret, hvorfor han nu udvælger ham.“ Det er jo ogsaa klart, at Olaf ikke har kunnet præsentere sig for Paven uden at medbringe anbefalinger, men fra hvem, sees ikke. Lodins Autoritet har neppe været tilstrækkelig, og usandsynligt er det da ikke, at Kongen kan have virket for Olaf. Magnus vides ogsaa med temmelig Vished selv at have været i Nidaros i den første Halvdeel af 1350,¹⁾ altsaa, som man maa antage, førend Abbed Olaf drog afsted, og det kan da ikke tvivles om, at Ledigheden i Erkebispesværdigheden maa have været af de Ting, som allermest maa have optaget ham under Besøget ved den øde Domkirke.

Under 3 Nov. 1350 udstedte Paven ogsaa de sædvanlige Følgebrev for Olaf. I hans Brev til Domcapitlet i Nidaros²⁾ antydes, at Olaf, der altsaa allerede før sin Avignonsreise har udøvet Myndighed i Stiftet, har fældet en Dom over nogle „Rebeller“, hvilken Paven godkjender, men Sammenhængen hermed er os ubekjendt. I Tiden mellem 15de og 30te Novbr. er Olaf bleven indviet og har modtaget Pallium ved to Cardinaler. Den førstnævnte Dag kaldes han endnu *electus* og indbetaler der 400 Gylden i det pavelige Kammer.³⁾ Men den nye Erkebiskops tidligere Embede, Abbediet i Nidarholm, kom ogsaa til at faa Udgifter ved hans Ophævelse. Det var nemlig blevet „ledigt ved Curien“, og til alle geistlige Embeder, med hvilke dette var Tilfældet, havde Paverne som bekjendt allerede i det foregaaende Aarhundrede forbeholdt sig Provision. Denne blev naturligvis anvendt, idet dog uden Tvivl Olafs Forslag er blevet fulgt. Til Abbed provi-deredes 1 Decbr. 1350 Munken Halvard.⁴⁾ Endnu tales ikke om Sportler i denne Anledning til det pavelige Kammer, men de bleve ikke

1) I Febr. anmeldte han for Bønderne i Jemteland, at han stod i Begreb med gennem deres Land, hvor han vilde tilbringe Paasken, at drage i Pilegrimsfærd til St. Olaf (D. N. III. No. 271), og 7 Juni s. A. finde vi ham i Bergen. (D. N. III. No. 272).

2) D. N. I. No. 323.

3) D. N. VI. No. 197. VII. No. 224.

4) D. N. VII. No. 225.

glemte. I 1353 var den pavelige Collector Johannes Guilabberti tilstede i Nidaros, og Abbed Halvard maatte da forpligte sig til i Anledning af sin Provision at betale inden et Aar 15 Mark Sølv og herfor pantstille sit Kloster og dets løse og faste Eiendom.¹⁾ Herefter var Nidarholms Kloster opført paa den pavelige Taxationsliste med 75 fl. (= 15 Mark), men den nye Abbed synes dog aldrig at have betalt mere end et Afdrag paa denne Sum, og de følgende have neppe nogensinde erlagt den. Nidarholm er det eneste norske Kloster, der anføres paa Taxtfortegnelserne over de høiere geistlige Stillingen i det catholske Europa.²⁾ Undtagelsesvis have dog ogsaa andre Abbeder erlagt Tiltrædelsesafgift i enkelte Tilfælde.

Det Aar, i hvilket Olaf færdedes i Avignon, var Jubelaar; Paven havde nemlig fundet det fordelagtigt at lade Jubelaaret, der af Bonifacius VIII, denne Indtægtskildes Opfinder, var bestemt til at finde Sted ved hvert Seculums Udgang, feire ogsaa ved hvert Aarhundredes Midte, dog ikke i Avignon, men i det forladte Rom. Ogsaa fra Norge kom der, trods Mandedøden, vel Nogle, idetmindste kjendes fra Annalerne en høifornem Pilegrim fra Nidaros Stift, den forrige Drotsete Hr. Erling Vidkunssøn af Bjarkø og Giske, der „red til Rom med to Svende“. Han og Erkebiskoppen, hvilke altsaa maa have mødt hinanden underveis, med mindre ogsaa Olaf skulde have søgt til Rom, hvilket ikke er rimeligt, skulle være komne tilbage til Norge den 11 April 1351.³⁾ I det følgende Aarhundrede optegnedes der i Aslak Bolts Jordebog,⁴⁾ at Hr. Erling engang skal være bleven fangen i England, men af Erkebisp Olaf være bleven udløst med Guld og Sølv, hvorfor Hr. Erling til Gjengjæld skjænkede eller pantsatte Øen Thjotta og Gaarden Telgareim paa Helgeland. Det er bleven antaget, at det var paa denne Reise, at Erling faldt i hint engelske Fængsel,⁵⁾ men det siges intetsteds, at saa var Tilfældet, og det synes lidet sandsynligt, at

1) D. N. VIII. No. 160.

2) See navnlig Listen i Döllingers Beiträge zur politischen &c. Gesch. der sechs letzten Jahrhunderte II. 173. Denne Taxtfortegnelse, tilligemed nogle andre er aftrykt i mit Universitetsprogram: *Symbolæ ad hist. eccl. etc.* p. 18–21., hvortil henvises.

3) Annalerne, Storms Udg. S. 355.

4) Udg. af Munch, fol. 132.

5) Munch, N. F. H. Unionsp. I. 509. Lange (Norsk Tidsskr. 1850. 59) har derimod med Feie udtalt sig mere forbeholdent.

en Erkebiskop paa Hjemreisen fra Avignon, hvor han vist har havt fuld Anvendelse for sine Penge, skulde have været i Besiddelse af overflødige Midler.

Med fuld Føie kan det siges, at denne Erkebiskops Tid betegner et Vendepunkt, men et sørgeligt Vendepunkt i den romerske Kirkes Historie i Norge. Flere Aarsager i Forening have bevirket en afgjort Nedgang i alle dens Forholde. En meget væsentlig Skyld hviler paa Pavemagten, hvis fuldstændige Verdslighed og voxende Pengegridskhed forgiftede Kirken. Curien gjorde sig stedse mere og mere til Opgave at udsuge Kirkeprovindserne og bragte disses allerede længe ydede Contributioner mere og mere i System. Til den Ende anvendtes i stedse stigende Grad Provisionen, naar de høieste kirkelige Værdigheder vare ledige. De canoniske Regler for disses Besættelse, der jo skulde tilhøre Capitlerne (rigtignok saa, at Kongemagten underhaanden øvede sin Indflydelse) bleve vistnok aldrig ophævede, men i Praxis slet ikke respecerede. Hidtil skulde jo kun Erkebispnen hente Bekræftelse og Pallium i Rom, og det var forudsat, at naar Valget var formelt i Orden, vilde den pavelige Autorisation ikke blive negtet, og Biskopperne kunde som Regel vælges og derefter bekræftes og indvies uden nogensomhelst Henvendelse til Curien. Nu blev det anderledes. Jeg mener at kunne paastaa, at fra og med Olaf I er ingen Erkebiskop af Nidaros bleven udnævnt uden ved Provision. Adskillige af de følgende Erkebisper have ganske vist været valgte, men naar de kom til Curien, hedte det altid, at Paven paa Forhaand „for denne Gang“ havde reserveret sig Besættelsen, og Valget blev saaledes casseret, om end rigtignok den Valgte undertiden benaadedes med Provision. Ogsaa Suffraganbispernes Udnævnelse blev mere og mere dragen ind under Paven selv, og efterhaanden bleve ogsaa disse forpligtede til at købe sin Udnævnelse for en bestemt Taxtsum. Dette medførte, at de mere og mere bleve uafhængige af sine Metropolitaner, det vil med andre Ord sige, at Landskirkerne opløstes i Stifter uden synderlig indbyrdes Samhold og Sammenhæng. Man seer ogsaa, at Provincialsynoderne snart forsvinde og aldrig for Alvor eller med nogen Frugt gjenoptages. Kirkens Organisation er med andre Ord sprængt. Flere og flere Udlændinger indtrænges herefter paa Bispestole og i geistlige

Embeder, Theologiens Studium er veget for Kirkerettens, al den christelige Aand synes at være død og forglemt.

Allerede kort efter Olafs egen Provision begyndte dette Curiens Hærverk ogsaa i Norge. Stavanger Bispestol var bleven ledig 1350, men uheldigvis valgte man en uægtefødt Mand. Denne maatte altsaa af Paven dispenseres for sin *defectus natalium* og blev det ogsaa, men døde saa under Opholdet i Rom, og Bispestolen var altsaa „ledig ved Curien“, det vil sige, hjemfalden Pavens udisputerlige Provision. En svensk Mand, Sigfrid, der var i pavelig Tjeneste (som en af de Pönitentiariet, der maatte være Folk af forskellige Nationaliteter for Sprogenes Skyld), forstod at benytte Leiligheden og blev provideret, men fra nu af maatte Stavanger Bispestol ved hver Ledighed betale det pavelige Kammer 250 Gylden i Servitspenge. Ikke længe efter blev Oslo Stift ledigt. Den samme Sigfrid, der atter var i Rom, fik nu Paven til at give ham den bedre Stol, der da sattes i 500 Gyldens „Servitium“. Hjemme havde man valgt paa sædvanlig Maade en ny Biskop i Oslo, der endog i god Tro var bleven indviet af Erkebispnen, men han maatte finde sig i at fortrænges og være glad ved at faa Stavangers Stift ved Provision. Efterhaanden bleve altsaa Bispestolene saaledes skatskyldige, dog saa at de islandske fordetmeste factisk besattes paa den gamle Maade.¹⁾

Netop paa samme Tid, som den norske Kirke maatte see sin Forfatning lemlæstet af en bundfordærvet Curie i Avignon, havde den at kjæmpe med den store Mandedøds ødelæggende Virkninger. At denne skrækkelige Ulykke har givet Norge et Knæk, som først sent forvandles, er utvivlsomt. Hvad Geistligheden angaar, da var den for en meget stor Deel bortdød og Udsigterne til at faa ledige Pladse besatte ikke store. Ikke alene var nemlig Landets Befolkning stærkt formindsket, men Lysten til at gaa i Kirkens Tjeneste var sikkert saare liden hos de Gjenlevende, for hvem det praktiske Liv havde saa mangesidigt Brug, og hvem Arv, Ledighed i Eiendomme o. s. v. syntes at aabne Udsigter, langt mere tiltrækkende, end et Alter eller et Kloster. Utvivlsomt har man ikke alene maattet tage til Takke med de Præste-

¹⁾ Til hvad der før vidstes herom, kommer nu ogsaa Storms Arhandling i Aftenposten 1896 No. 823 og 826.

emner, man kunde faa, uden at kunne stille store Fordringer, men man har ogsaa været nødt til at slaa flere Kirker, der tidligere havde havt sine egne Præster, sammen under en fælles Præst. Dette vedblev sikkert efterhaanden at være Tilfældet, ja blev endog med Tiden hyppigere og hyppigere.

Som allerede før havde været Tilfældet,¹⁾ var man naturligvis især henviist til Præstesønner og andre uægte fødte Personer, men nu ogsaa til saadanne, der ikke havde opnaaet den befaalede Alder. Alleerede i Juli 1351 fik saavel Olaf, som hans nye bergenske Collega Gisbrikt Lov til at dispensere 15 Personer med de anførte Mangler for at ordinere dem,²⁾ men dette har neppe forslaaet langt. Et talende Vidnesbyrd er det, at Erkebisen i 1354 erklærede, at han hverken havde læge eller lærde Mænd at sende til Kastelle Kloster ved Konghelle, der var Erkebiskoppen umiddelbart underlagt. Derfor gjorde han et Bytte med Kongen, der paatog sig at forsørge Kastelle og derfor ogsaa skulde have Bestyrelsen af dets Gods, imod at Erkebiskoppen til Gjengjæld fik Krongods nordenfjelds og overtog at underholde Fosens (Storfosens) Kirke paa Nordmøre. Mageskiftet kom dog, som vi ved Slutningen af det femtende Aarhundrede skulde erfare, ikke til at træde i Kraft.³⁾

Andensteds var det ligedan; man hører jevnlig om nedlagte geistlige Embeder. Som et interessant Exempel kan anføres, at ved Laurentiuskirken i Tønsberg, der havde været en Collegiatkirke, var der 1396 forlængst kun en Præst, og at Forandring heri ei kunde gjøres, baade fordi Indtægterne vare formindskede, og fordi det ikke vare Præster nok at faa.⁴⁾ Den romerske Kirke i Norge havde aabenbart seet sine bedste Dage.

¹⁾ Se ovenfor S. 56—57.

²⁾ D. N. VII. No. 230. Moltesen (De Avignonske Pavers Forh. til Danmark, 146) mener, at „de norske Præster i at overtræde Coelibatsloven have været de danskes Overmænd.“

³⁾ D. N. II. No. 265. At Kirken paa Storfosen var opført af Haakon den Gamle, sees af dennes Saga. Den var ikke mellem de 14 Kgl. Capeller, men (i Lighed med Kirken paa Steig i Gudbrandsdalen) maa den altsaa dog have tilhørt Kongen. Lange tager vistnok fejl, naar han af det citerede Brev slutter, at der ved den Tid kun var to Munke (Kanniker) i Kastelle, see hans Klosterhistorie 2 Udg. 482.

⁴⁾ Den røde Bog 181.

I 1351 holdt Olaf en Provincialsynode i Nidaros, hvis Statuter ere daterede 23 August.¹⁾ Mellem disse kan nævnes, at der omtales, at i „disse Tider“ desværre formedelst Mangel paa dygtige Personer ere antagne mange uvidende Præster, hvem det derfor paalægges overordnede Geistlige at undervise. Conciliet omtaler den Tønsbergske Overenskomst af 1277 som gjeldende Ret, uanseet, at den, som vi vide, gjentagne Gange var opgivet, sidst i 1337. Ogsaa det følgende Aar udskrev Olaf et Concilium (til Bergen),²⁾ men man kjender ikke nærmere til, hvad der er forhandlet.

Forøvrigt er Olafs Historie lidet bekjendt. Man seer, at Indsamlingen af Pavetiende hos Præsteskabet trods Landets Armod og Folketab uforstyrret gik sin Gang, men Enkelthederne maa her forbigaaes. I 1352 kunde saaledes Olaf bevidne, at Pavetienden for Nidaros Stift var betalt med 2100 Mark i gangbar norsk Smaamynt;³⁾ i Bergens Stift have dog Collectorerne bemærket, at lidet kom ind paa Grund af den store Dødelighed. Saavel i 1353 som i 1354 finde vi Olaf paa Baahus Slot, begge Gange i Anledning af Raadsmøder. I 1361 var han atter paa Baahus og i Juli 1370 ved et vigtigt Møde i Marstrand, hvor Kong Haakon tilkjendegav sin Hensigt med Vaabenmagt at angribe Kong Albrekt i Sverige og at befrie sin fangne Fader.⁴⁾

Ved dette Møde i Marstrand finder vi for sidste Gang Olafs Virksomhed omtalt. Saa omtales i et Brev fra den kongelige Secretær Henrik Henrikssøn, at Erkebisen døde i Oslo, hvor der samtidig herskede megen Sygdom og Dødelighed. Man faar Tiden paa Aaret at vide, det var ved Midten af August, men selve Aarstallet er ikke anført. De islandske Annaler variere, idet de henhøre Olafs Død til Aarene 1368, 1371, 1372, 1373. Munch har erklæret sig for 1371.⁵⁾ Jeg har ondt for at være enig heri og maa antage 1370 for det rette Aar, saa at altsaa Olaf maa fra Mødet i Marstrand i Juli have begivet sig paa Hjemveien, men er bleven syg i Oslo og død der i August. Jeg støtter mig til de sikre Dateringer for hans Eftermands Udnævnelse,

¹⁾ D. N. IX. No. 150.

²⁾ D. N. IV. No. 357. Keyser D. n. K. H. II. 349.

³⁾ D. N. I. No. 334.

⁴⁾ D. N. II. No. 319, 326, 365, 410.

⁵⁾ N. F. H. Unionsp. I. 851.

som ville findes i næste Capitel, og jeg vil tillige minde om, at de islandske Annaler (VII. og IX.) henføre Eftermandens Udnævnelse til Aaret efter Olafs Død.¹⁾

1) Den Pave, som udnævnte Olafs Eftermand, Gregorius XI, var valgt 30 Dec. 1370 og indviedes 4 Jan. 1371. Han erklærer i det Brev, hvormed han udnævner den nye Erkebiskop (22 Oct. 1371, D. N. VI. No. 279), at han „*in nostri apostolatus primordiis*“ (hvilket, da han ved Brevets Udstedelsestid kun havde været Pave paa 10de Maaned, maa betyde „strax ved min Tiltrædelse“) havde erfaret, at Nidaros Erkestol var ledig, og den maa da være bleven ledig i 1370. Vistnok siger han senere i et Brev af 23 Mai 1372 (D. N. VI. No. 282), at han i Olafs levende Live har ladet beslaglægge hans Løsere for Gjeld, og hertil holder Munch sig uden at betænke det af mig her fremhævede. Men herpaa lægger jeg mindre Vægt; dette kan lettelig Concipisten have nedskrevet, uden nærmere at overtænke, i hvilken Paves Tid Beslaglæggelsen var gjort.

XVIII. THROND.

(1371—1381.)

Olafs Eftermand Thronð Gardarssøn eller Gerdssøn møde vi først i 1363 som Chorsbroder i Nidaros. Han var da just tilstede i Bergen, hvor en Gaard i Størdalen blev skjænket Chorsbrødrene ved Erkesædet.¹⁾ Fra hans Kannikedage haves et meget interessant Minde bevaret. Det er den vigtige Skindbog, „Eirspenill“, det ældste levnede betydeligere Brudstykke af Heimskringla. Denne Codex har nemlig Thronð eiet og deri selv nedskrevet: „*Iste liber est Throndonis Gerdari, Canonici Nidrosiensis.*“²⁾ Det eneste, vi med Vished kjende om hans Familieforholde, er, at han havde en Søster Gudrun, der blev Nonne i Gimsø Kloster ved Skien, og for hvis Optagelse i dette Thronð havde skjænket Klostret hele fem Gaarde eller Gaardparter i Urskog, Høland og Oslohered.³⁾ I sit Testamente skjænkede han Erkestolen en Gaard paa Hedemarken,⁴⁾ og i 1376 indkjøbte han en Gaard paa Thoten,⁵⁾ og Alt tyder paa, at han har hørt hjemme i det Søndenfjeldske, paa Romerike eller Oplandene. Munch⁶⁾ har gjettet paa, at han skulde være Søn af Gerd Smidssøn, Sysselmand paa Romerike 1349.

¹⁾ D. N. II. No. 374.

²⁾ G. Storm, Snorre Sturlassøns Historieskrivning 210. Catalog over den Arnamagn. Haandskriftsamling I. 34.

³⁾ D. N. IV. 615.

⁴⁾ Aslak Bolts Jordebog 103.

⁵⁾ Dipl. Norv. I. No. 441.

⁶⁾ N. F. H. Unionsp. II. 135.